

УДК: 338.33:338

DOI: 10.31673/2415-8089.2019.028896

Сьомкіна Т.В., д.е.н, проф.;
Згурська О.М., к.е.н., доц.,
Державний університет
телекомунікацій

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЧИННИКИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сутність, зміст та ключове значення концептуальних чинників та умов застосування методів оцінки ефективності диверсифікації діяльності підприємств. Відмічено основні напрями і пріоритети ефективного застосування диверсифікації у господарській діяльності підприємства. Виділено основні пріоритетні напрями і програмні завдання щодо удосконалення підходів до ефективності оцінки диверсифікації діяльності підприємств. Наголошено на важливих умовах сталого розвитку та динамічного зростання напрямів диверсифікації на довгострокову перспективу. Визначено пріоритетність поставлених завдань та важливі умови для досягнення ключових цілей підприємства з підвищення ефективності диверсифікації діяльності, черговість і послідовність їх вирішення. Наголошено на важливості узагальнення усіх підходів та єдиної інформаційної системи, яка направлена на реалізацію загальної політики підприємства із застосування та впровадження ефективної диверсифікації діяльності підприємства.

Ключові слова: диверсифікація, метод оцінки диверсифікації, управлінський механізм, ресурсний потенціал, інформаційна система.

Постановка проблеми. Ринкове середовище в процесі свого становлення та розвитку у всі часи характеризується як спадом економічного зростання одночасно з уповільненням науково-технічного прогресу, так і поштовхом до прийняття ефективних управлінських рішень. Існуючі в минулому підходи до економічного розвитку підприємств вже не можуть в достатній мірі задовольнити потреби в розумному використанні всіх ресурсів та визначенні перспективних пріоритетів. Основною ціллю будь-якого суб'єкта господарювання була і залишається отримання прибутку та підвищення конкурентоспроможності.

На певному етапі функціонування підприємства в умовах жорсткої ринкової конкуренції постає питання збільшення виробничих можливостей та розширення сфери діяльності. Тому у міру уповільнення економічного зростання певної підприємницької галузі диверсифікація розглядається як ключовий засіб покращення потенційних можливостей підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у становлення та розвиток основних аспектів застосування методів оцінки диверсифікації діяльності підприємств зробили такі зарубіжні вчені як: D.Aaker, I.V.Ansoff, David J. M. Gort, R. A. Pitts, H. D. Hopkins та інші. Разом з тим, проблеми застосування методу диверсифікації у господарській діяльності підприємств привертають увагу таких українських вчених, як С. С. Александров В.Г.Андрійчук, Є.І. Богуславський, П.В. Брінь, О.С.Вітковський, М.Д.Корінько, Г.І. Немченко, М.М. Скоробогатов, О.О. Комліченко, Н.І.Степаненко, М.Й.Хорунжий, А.А. Чухно, О.О.Цогла, О.О. Шарко та інші.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Не дивлячись на численність наукових праць з вказаної проблематики, протягом останнього часу залишається недостатньо вирішене питання щодо ключових умов та чинників застосування методу диверсифікації, обґрунтування підходів до практичного визначення ефективності застосування методів

оцінки диверсифікації господарської діяльності підприємства. У дослідженнях видатних вчених недостатньо уваги приділяється питанню основних аспектів застосування методів оцінки ефективності диверсифікації підприємствами різних форм власності.

Мета дослідження. Розкриття сутності, змісту та ключового значення концептуальних чинників та умов застосування методів оцінки ефективності диверсифікації діяльності підприємств.

Результати досліджень. Глобальний процес розширення підприємницької діяльності підприємств та одночасний розвиток різних, невзаємопов'язаних видів виробництв призводить до розширення номенклатури та асортименту виробленої продукції в межах одного підприємства, в результаті чого виробництва перетворюються на складні багатоцільові комплекси, що випускають продукцію або надають послуги різного призначення і характеру. За своєю суттю диверсифікація передбачає використання методу покращення діяльності підприємства за новими напрямками з метою підвищення прибутку та використання своїх наявних ресурсів з максимальною ефективністю.

Методам оцінки диверсифікації підприємства притаманні такі характеристики [3, с. 148]:

- спрямованість на досягнення економічних інтересів підприємства, разом з тим застосування цього методу передбачає врахування економічних інтересів інших учасників господарських відносин;
- безперервність удосконалення господарської діяльності, адже в умовах глобалізації світової економіки, пов'язаної із взаємопроникненням технологій та капіталів, необхідність інноваційного підходу до процесу диверсифікації є вкрай важливою.

Застосування методів оцінки диверсифікації підприємства здійснюється за логічною послідовністю та ранжуванням основних господарських процесів суб'єкта господарювання (рис. 1).

Рис. 1. Загальноекономічні основи застосування методу оцінки диверсифікації господарської діяльності підприємства

Застосування методів оцінки ефективності диверсифікації на підприємствах різних напрямів господарювання та форм власності має архіважливе значення, адже дозволяє розширити спеціалізацію та види діяльності, поглибити вертикальну інтеграцію, відновити міжгалузеві зв'язки на підприємстві, стати поштовхом до виникнення нових раціональних ініціатив та рішень і, насамкінець, створити нові робочі місця, що, в умовах кризових явищ може забезпечити ефективні результати господарювання [4, с.174]. В умовах євроінтеграції, що характеризується зниженням попиту на основну продукцію підприємств, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, питання пошуку альтернативних функціонально виважених напрямів діяльності підприємств є вкрай актуальним. Серед усіх перелічених причин необхідності застосування диверсифікації, виділимо також наступні систематизовані фактори, рис. 2.

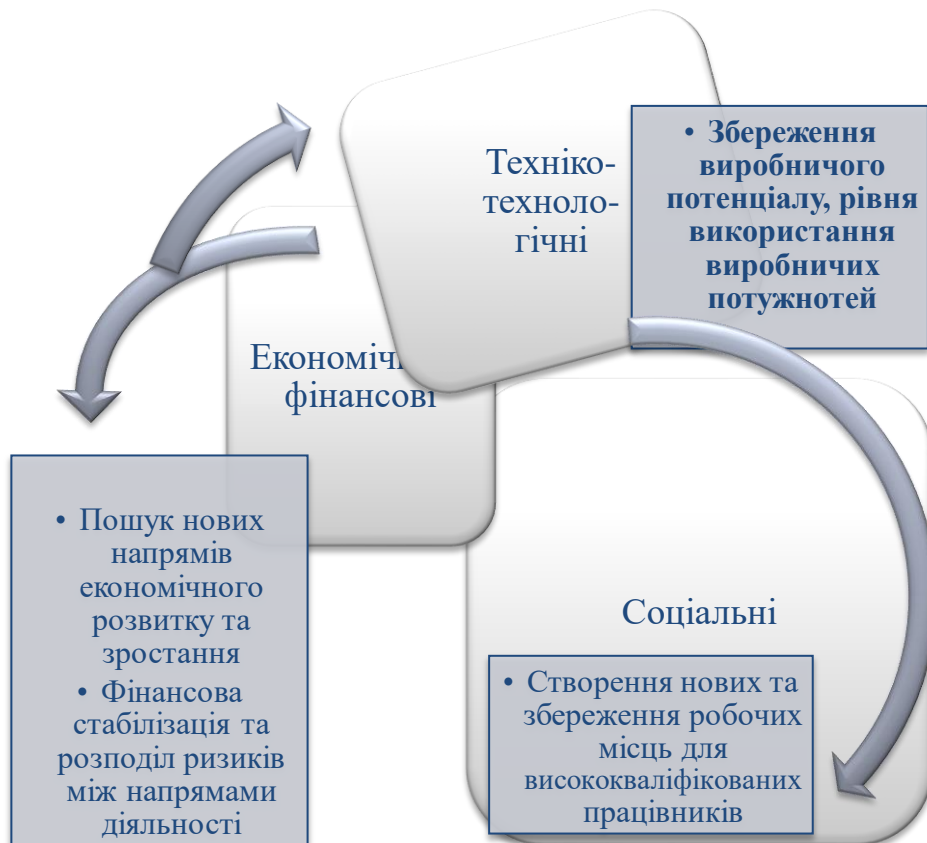

Рис. 2. Система чинників необхідності застосування методу диверсифікації суб'єктами господарської діяльності

Диверсифікація діяльності передбачає перехід до багатoproфільного виробництва з широкою номенклатурою продукції. Цілями проведення диверсифікації є підвищення стійкості підприємства, можливість отримання синергетичного ефекту характерного за рахунок проникнення на нові ринки, економії за рахунок ефекту масштабу, а також випуску комплементарної продукції.

Основними цілями підприємства при виборі та застосуванні методу диверсифікації є [5, с.16]:

- повне використання наявних ресурсів у підприємства;
- підвищення прибутку від основного виробництва;
- збільшення попиту на продукцію;
- створення нових робочих місць.

Варто також зазначити про те, що застосування диверсифікації діяльності доцільно за таких умов:

— галузевий ринок насичений продукцією, попит скорочується, загострюється конкуренція;

— бізнес підприємства забезпечує надходження фінансових ресурсів, обсяги яких перевищують поточні потреби і можуть бути використані більш прибутково в інших сферах бізнесу;

— новий бізнес може викликати синергетичний ефект, наприклад, за рахунок кращого, ніж при внутрішньому зростанні, використання обладнання, комплектуючих, сировини і тощо;

— обладнання, устаткування, виробничі потужності використовуються не повністю і є сенс застосувати їх в нових напрямках бізнесу;

— бізнес підприємства має сезонний характер, для компенсації цього недоліку доцільно збалансувати, поповнити, урізноманітнити асортимент продукції (послуг);

— антимонопольне регулювання не дозволяє подальшого розширення бізнесу в межах окремої галузі;

— можуть бути скорочені втрати від податків;

— є можливість проникнути на інші галузеві (зарубіжні) ринки;

— існує загроза поглинання підприємства.

Залежно від конкретних умов діяльності підприємство може мати різний рівень диверсифікації, наприклад:

— одногалузєва компанія, господарський портфель якої містить незначну кількість підприємств (не більше третини загального обсягу збуту) в інших сферах діяльності;

— вузькодиверсифікована компанія, що діє в кількох (від 2 до 5) споріднених галузях;

— широкодиверсифікована компанія, бізнес якої розвивається у значній кількості споріднених галузей;

— багатогалузева компанія, що має групи підприємств у кількох неспоріднених галузях.

На певному етапі функціонування підприємства в ринкових умовах постає питання збільшення виробничих можливостей та підвищення конкурентоспроможності. Тому у міру уповільнення економічного зростання підприємства певної галузі метод диверсифікації розглядається як ключовий засіб покращення потенційних перспектив підприємства.

Існують різні підходи до оцінки ефективності застосування методів диверсифікації. Одним із них є ресурсний підхід.

Загальновідомо, що ресурс - це запас, накопичення, можливості. У ширшому розумінні, ресурс - це все, що без особливих витрат може бути використане на благо системи, для її вдосконалення [1, с. 366]. У свою чергу, потенціал розглядається як характеристика стану підприємства на певному просторово-тимчасовому відрізку, що показує наявність визначених умов для повного використання наявних ресурсів при одержанні заданого результату й збереженні цілеспрямованості діяльності.

Ресурсний потенціал є складною системою ресурсів виробництва, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності. Тому йому притаманні риси, властиві будь-якій системі. Перша з них - це цілісність, яка означає, що всі елементи потенціалу служать загальній цілі, яка постає перед системою. Другою відмітною рисою ресурсного потенціалу є складність. Вона виявляється в наявності декількох складових елементів, кожен з яких представляє собою сукупність окремих частин, які включають, у свою чергу, більш дрібні частини потенціалу. Використання в процесі планування й відтворення таких системних особливостей ресурсного потенціалу, як взаємозамінність його окремих елементів і збалансоване оптимальне співвідношення між ними, відкриває можливості створення господарської системи, що відрізняється максимальною продуктивністю [7, с. 20]. Тому ресурсний потенціал розглядається як багаторівнева структура, що характеризується сукупністю ресурсів різного роду, доступних для використання визначеного виду, кожен

елемент якої являє собою складне ціле, систему взаємозалежних і взаємодіючих між собою частин, що мають відносну самостійність і багатофункціональність, рис. 3.

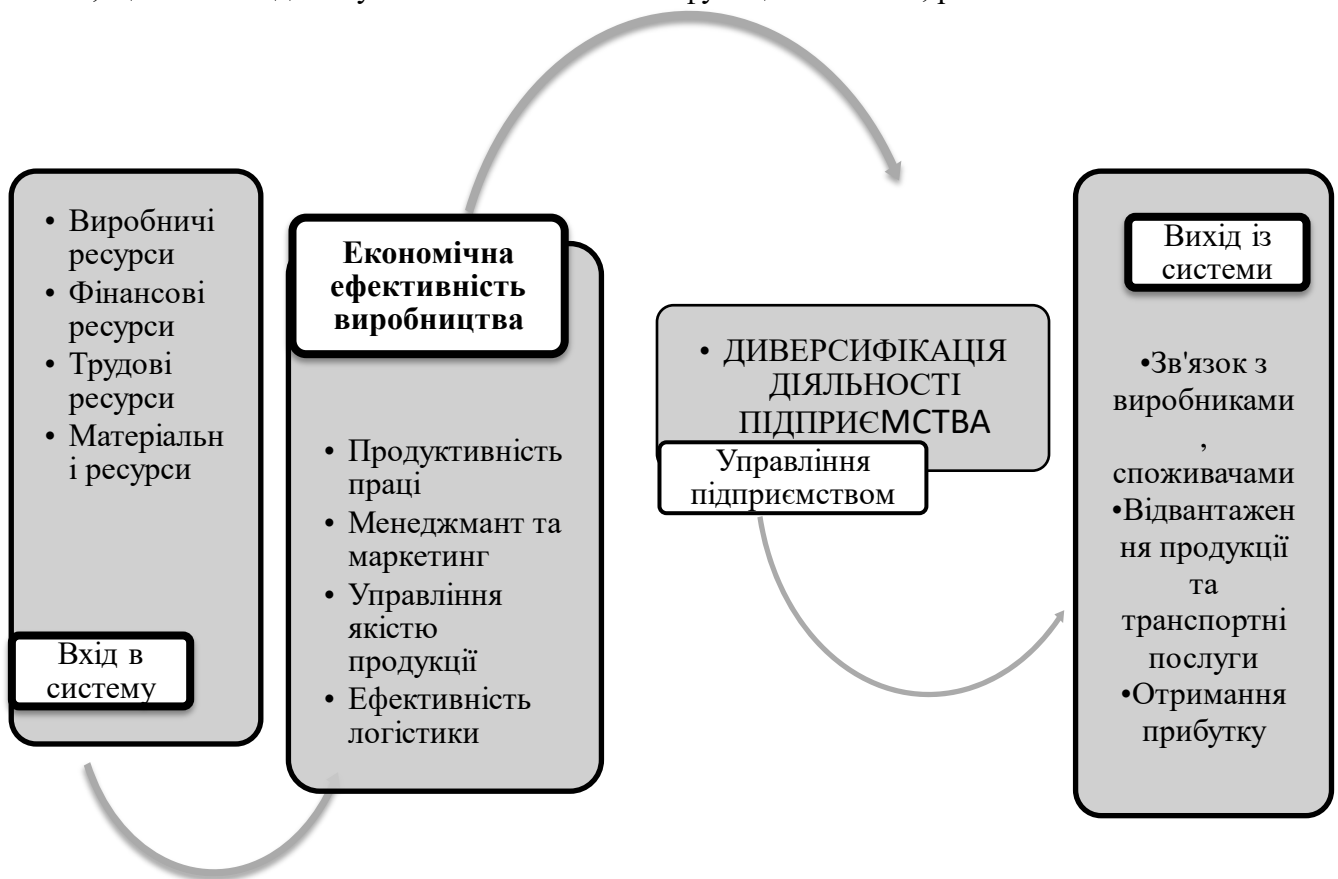

Рис. 3. Структурно-функціональна модель ресурсного потенціалу підприємства

Загальновідомо, що ресурсовіддача залежить від низки чинників, головними з яких є:

- раціональне співвідношення елементів у структурі ресурсного потенціалу;
- система управління виробництвом;
- впровадження ресурсощадних технологій;
- врахування природнокліматичних умов.

Тому при формуванні та ефективному використанні ресурсного потенціалу підприємств необхідно більше уваги приділяти не кількісному його нарощуванню, а якісному вдосконаленню та дотриманню раціональних пропорцій між окремими складовими.

Оскільки природа внутрішніх факторів управління підприємством є різноманітною (організаційні, структурні, технічні, економічні, адміністративні, матеріальні фактори), слід виділяти певні види механізмів управління. Управлінський механізм підприємства являє собою сукупність організаційних, структурних, технічних, фінансовий, економічних та адміністративних важелів, які чинять вплив на загальногосподарські параметри системи управління підприємством, що, в свою чергу, сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективному функціонуванню підприємства в цілому [4, с. 172]. Основними структурними компонентами механізму управління із забезпечення застосування методу диверсифікації виступають: організаційні, економічні, структурні механізми, механізми організації управління, технічні і адміністративні, інформаційні механізми та інші, рис. 4.

Рис. 4. Структура управлінського механізму забезпечення диверсифікації діяльності підприємства

Механізм управління містить у собі такі компоненти, як: принципи і задачі управління, методи, форми і інструменти управління, організаційну структуру управління підприємством та його персонал, інформацію та засоби її обробки. В якості управлінського механізму забезпечення використання методу диверсифікації слід розглядати комплексну систему, що складається з системи забезпечення, функціональної та цільової системи, які містять певну сукупність організаційних, економічних та адміністративних важелів, що впливають на формування загальногосподарських показників системи управління підприємством з метою забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства та отримання стійких конкурентних переваг на міжнародному та національному ринках [2, с.258-260].

Ринковий підхід до здійснення оцінки диверсифікації включає три основні методи оцінки: метод ринку капіталів, метод угод, метод галузевої оцінки. В рамках цього підходу спірним залишається питання про те, які фактори привели підприємство до вигідного позиціонування на ринку і яким чином можна утримати та зміцнити ці позиції. Відмітною ознакою ринкової орієнтації є те, що особлива увага приділяється привабливості навколишнього середовища як індикатору зростання, якості ринку, а також товарно-ринковому позиціонуванню по відношенню до конкурентів. Саме тому ринковий підхід має на меті керуватися наступними поетапними кроками, від пріоритетності, черговості і послідовності їх дотримання та вирішення залежить успіх диверсифікації [2, с.150]:

- визначення цілей і завдань, що стоять перед керованим об'єктом;
- вивчення юридичних та економічних законів та обмежень;
- організація функціональної структури органів управління;
- вибір методів та інструментів господарювання;
- вирішення поставлених управлінських завдань;
- чітке виокремлення об'єктів диверсифікації;
- вибір методів, правил, засобів обробки і передачі інформації.

Системний підхід для оцінки впливу диверсифікації виробництва на виробничу систему ґрунтується на виявленні інформаційної і економічної сутності процесу як складового елемента механізму управління підприємством. Він допомагає встановити

причини прийняття рішень, він же надає кошти і технічні прийоми для поліпшення планування і контролю.

Ієрархічний підхід упорядковує всі вищезгадані підходи до оцінки ефективності здійснення диверсифікації підприємницької діяльності. Послідовно агрегуючи сегменти підприємництва, вище адміністративне управління отримує можливість виявити невикористані потенційні можливості, переосмислити сформовані і завоювати нові ринки збуту.

Висновки. Визначення основних чинників застосування методів оцінки ефективності диверсифікації - це одна із стратегічних альтернатив розвитку підприємства, яка дозволяє отримати додаткові економічні вигоди в умовах складної ринкової кон'юнктури. Враховуючи зростаючий вплив кризових явищ на функціонування підприємств та збільшення невизначеності зовнішнього середовища, перед все більшою кількістю підприємств постало питання ефективної стратегії їх функціонування та розвитку.

Сукупність усіх підходів та єдиної інформаційної системи управління складає загальну систему управління підприємством, яка направлена на реалізацію загальної політики підприємства та знаходиться у процесі постійного контролю, аналізу та вдосконалення.

Тому процес диверсифікації діяльності підприємства слід розглядати як сукупність усіх процесів, що протікають в межах його діяльності. Підпорядкування структури процесам, а процесів - диверсифікації означає, що спочатку треба вибудувати стратегію, тобто сформулювати бачення майбутнього підприємства і визначити його стратегічні цілі, потім вибудувати бізнес-процеси таким чином, щоб кожний з них був орієнтований на досягнення конкретної мети, і тільки після цього формувати організаційну структуру підприємства, яка б забезпечувала ефективне виконання диверсифікації на довгострокову перспективу.

Список використаної літератури

1. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Под. ред. С.В.Мочерного. КИїв: ВЦ Академія, 2002. 952 с.
2. Ансофф, І.В. Новая корпоративная стратегия / под. ред. І.В.Ансоффа. Санкт-Петербург: ПитерКом, 2008. 416 с.
3. Цогла, О.О. Становлення диверсифікаційних процесів у діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. №7. С.147–151.
4. Брінь, П.В., Переходова Л.О. Диверсифікація господарської діяльності підприємств. *Вісник НТО «ХП»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2013. 69 (1042). С.172–175.
5. Богуславський, Є.І., Черниченко А.О. Вибір оптимального методу диверсифікації підприємств. *Ефективна економіка*. 2013. №10. С.14–18.
6. Корінько, М.Д. Диверсифікація як стратегія розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 5. С. 12–17.
7. Скоробогатов, М.М. Куцерубова О.І. Диверсифікація як один із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств сучасних. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. №3(25) С.18–21.
8. Цогла, О.О. Формування конкурентних переваг підприємства шляхом диверсифікації його діяльності. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. №4. С.109 -115.

REFERENCES

1. Ekonomichna entsyklopediia (2002). [Economic Encyclopedia]. (In 3 volumes, Vol. 3, ed. by S. V. Mochernyi). Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia».
2. Ansoff, I.V. (2008). Novaja korporatyvnaja strategija [New Corporate Strategy]. St. Petersburg: Pyter Kom.

3. Cogle, O.O. (2011). Stanovlennja dyversyfikacijnyh procesiv u dijal'nosti pidpryjemstv [Formation processes diversify activities in enterprises]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, (7), 147-151.
4. Brin', P.V., & Perehodova, L.O. (2013). Dyversyfikacija gospodars'koi' dijal'nosti pidpryjemstv [Diversification of economic activity of enterprises]. *Visnyk NTO «HPI»*. Serija: Aktual'ni problemy rozvytku ukrai'ns'kogo suspil'stva, (69 (1042)), 172-175.
5. Boguslavs'kyj, Je.I., & Chernychenko, A.O. (2013). Vybir optymal'nogo metodu dyversyfikacii' pidpryjemstv [Choice of optimal method diversify enterprises]. *Efektivna ekonomika*, (10), 14-18.
6. Korin'ko, M. D. (2009). Dyversyfikacija jak strategija rozvytku [Diversification as a development strategy]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, (5), 12-17.
7. Skorobogatov, M.M., & Kucerubova, O.I. (2011). Dyversyfikacija jak odyz iz shljahiv pidvyshhennja efektyvnosti dijal'nosti pidpryjemstvav suchasnyh umovah [Diversification as a way to improve the efficiency of enterprise in modern conditions]. *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, (3(25)), 18-21.
8. Cogle, O.O. (2010). Formuvannja konkurentnyh perevag pidpryjemstva shljahom dyversyfikacii' jogo dijal'nosti [Formation of competitive advantages of the enterprise through the diversification of activities]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, (4), 109-115.

СЕМКИНА ТАТЬЯНА ВИТАЛЬЕВНА, ЗГУРСКАЯ ОКСАНА МИХАЙЛОВНА. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДИВЕРСИФИКАЦИИ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ. В статье рассмотрены сущность, содержание и ключевое значение концептуальных факторов и условий применения методов оценки эффективности диверсификации в предпринимательскую деятельность. Отмечено основные направления и приоритеты эффективного применения диверсификации в хозяйственной деятельности предприятия. Выделены основные приоритетные направления и программные задачи по совершенствованию подходов к эффективности оценки диверсификации деятельности предприятий. Отмечено важные условия устойчивого развития и динамичного роста направлений диверсификации деятельности предприятия на долгосрочную перспективу. Определена приоритетность поставленных задач и важные условия для достижения ключевых целей предприятия по повышению эффективности диверсификации деятельности, очередность и последовательность их решения. Подчеркнута важность обобщения всех подходов и единой информационной системы, которая направлена на реализацию общей политики предприятия по применению и внедрению эффективной диверсификации деятельности предприятия.

Ключевые слова: диверсификация, метод оценки диверсификации, управленческий механизм, ресурсный потенциал, информационная система..

SEMKINA TATIANA, ZGHURSKA OKSANA. KEY FACTORS OF THE APPLICATION THE METHODS OF DETERMINING EFFICIENCY OF DIVERSIFICATION IN THE ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISES. The article defined the essence, content and key significance of conceptual factors and conditions of application of methods for assessing the effectiveness of diversification of enterprises. There has been determined noted the main directions and priorities of effective application of diversification in the economic activity of the enterprises. There has been determined the main priority directions and program tasks for improving the approaches to the effectiveness of the assessment of diversification of enterprises. There have been specified the important conditions of sustainable development and dynamic growth of directions of diversification in the long-term perspective. There has been determined the priority of the set tasks and important conditions for achievement of the key goals of the enterprise with the increase of diversification of activity, the order of priority

and the sequence of their solutions. There have been specified the importance of generalization of all approaches and an unified information system which is aimed at implementation of the general policy of the enterprise on application and introduction of effective diversification activity of the enterprise.

Key words: *diversification, method of determining diversification, management mechanism, resource potential, information system.*